וזה בתפילין של ראש שבהם ארבעה בתים נפרדים, ובתפילין של יד שאינם מחולקים לבתים כולהו כתיבי באדרעיה [כולם כתובים בתפילין בזרועו], בהמשך אחד.

וְכוּלְּהוּ כְּתִיבִי בְּאֶדְרָעֵיהּ.

א [א]אָמַר רָבִין בַּר רַב אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָרָגִיל לָבֹא לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְלֹא בָּא יוֹם אֶחָד – הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁאִיל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי בָכֶם יְרֵא ה' שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ"; אִם לִדְבַר מִצְוָה הָלַךְ – 'נוֹגַהּ לוֹ', וְאִם לִדְבַר הָרְשׁוּת הָלַךְ – 'אֵין נוֹגַהּ לוֹ'. "יִבְטַח בְּשֵׁם ה'", מַאי טַעְמָא – מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לִבְטוֹחַ בְּשֵׁם ה' וְלֹא בָּטַח.

ב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְלֹא מָצָא בָּהּ עֲשָׂרָה – מִיָּד הוּא כּוֹעֵס, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה". אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא: [ב]כָּל הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ – אֱלֹהֵי אַבְרָהָם בְּעֶזְרוֹ. וּכְשֶׁמֵּת – אוֹמְרִים לוֹ: אִי עָנָיו, אִי חָסִיד, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ! וְאַבְרָהָם אָבִינוּ מְנָא לָן דְּקָבַע מָקוֹם? – דִּכְתִיב: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם", [ג]וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל".

ג [ד]אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא: הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת אַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה. אָמַר אַבַּיֵּי: לָא אֲמַרַן אֶלָּא לְמֵיפַּק, אֲבָל לְמֵיעַל – מִצְוָה לְמִרְהַט, שֶׁנֶּאֱמַר "נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה'". אָמַר רַבִּי זֵירָא: מֵרֵישׁ כִּי הֲוָה חָזֵינָא לְהוּ לְרַבָּנַן דְּקָא רָהֲטִי לְפִרְקָא בְּשַׁבְּתָא, אָמִינָא: קָא מְחַלְּלִין רַבָּנַן שַׁבְּתָא. כֵּיוָן דִּשְׁמַעְנָא לְהָא דְּרַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יָרוּץ אָדָם לִדְבַר הֲלָכָה וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר "אַחֲרֵי ה' יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג וגו'" – אֲנָא נַמִּי רָהֵיטְנָא.

ד אָמַר רַבִּי זֵירָא: אַגְרָא דְּפִרְקָא – רְהָטָא. אָמַר אַבַּיֵּי: אַגְרָא דְּכַלָּה – דּוּחְקָא. אָמַר רָבָא: אַגְרָא דִּשְׁמַעְתָּא – סְבָרָא. אָמַר רַב פַּפָּא: אַגְרָא דְּבֵי טַמְיָא – שְׁתִיקוּתָא. אָמַר מָר זוּטְרָא: אַגְרָא דְּתַעֲנִיתָא – צִדְקָתָא. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: אַגְרָא דְּהֶסְפֵּדָא – דַּלּוּיֵי. אָמַר רַב אַשִׁי: אַגְרָא דְּבֵי הִלּוּלֵי – מִילֵּי.

ה [ה]אָמַר רַב הוּנָא: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל אֲחוֹרֵי בֵית הַכְּנֶסֶת נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: "סָבִיב רְשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן". אָמַר אַבַּיֵּי: לָא אֲמַרַן אֶלָּא דְּלָא מְהַדַּר אַפֵּיהּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא, אֲבָל מְהַדַּר אַפֵּיהּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא – לֵית לָן בָּהּ. הַהוּא גַּבְרָא דְּקָא מְצַלֵּי אֲחוֹרֵי בֵּי כְּנִישְׁתָּא וְלָא מְהַדַּר אַפֵּיהּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא. חֲלַף אֵלִיָּהוּ, חַזְיֵיהּ, אִידַּמִּי לֵיהּ

א ועוד ממאמרי רבין בר רב אדא בשם ר' יצחק: **כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד. הקב"ה משאיל בו**, כביכול, לברר מה ארע לו **שנאמר: "מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו, יבטח בשם ה' וישען באלהיו"** (ישעיהו נ, י) לאמור: שואל "מי בכם" יודע מה קרה לזה שהיה "ירא ה', שומע בקול עבדו" הוא שליח הצבור המתפלל בבית הכנסת (מהרש"א) **"אשר הלך חשכים ואין נוגה לו"** — שהשכים בבוקר עוד לפני זמן התפלה. (הכותב). ואשר לו, **אם לדבר מצוה הלך** הרי אף שהוא הולך בחושך — **נוגה לו** שאור המצוה מגן עליו, **ואם לדבר הרשות הלך** לדברים שאינם מצוה, ונמנע משום כך מלהתפלל בבית הכנסת — **אין נוגה לו** גם כאשר יאיר היום (מהרש"א), **מאי טעמא** [מה טעם, להקפדה זו עליו] **משום** הכתוב בסופו של אותו פסוק — **דהוה ליה** [שה"ה לו] **"לבטוח בשם ה'"** שלא יקרה לו נזק אם יאחר בסידור עניניו כדי להתפלל. **והוא לא בטח.**

ב ובאותו ענין דרש ר' יוחנן: **בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת, ולא מצא בה עשרה — מיד הוא כועס, שנאמר: "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה... הן בגערתי אחריב ים אשים נהרות מדבר"** (ישעיה נ, ב). על צד אחר של הקביעות בתפילה מדבר ר' חלבו בשם רב הונא: **כל הקובע מקום לתפילתו — אלהי אברהם בעזרו** שהתפלה לה' הריהי כעבודת המקדש, ודרך כבוד הוא שיקבע לו מקום בו יהא נוהג לעבוד את עבודת הקדש הזו (הריא"ף) והעושה כן — **אלהי אברהם בעזרו**, לפי שנוהג בכך מנהג חסידות כדרך אברהם אבינו. **וכשמת** אותו אדם שנהג במנהג זה **אומרים לו** [עליו] **אי עניו! אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו** שמי שהיה מקפיד בקביעת מקום תפלתו, מן הסתם בכל דרכיו הריהו מתלמידי אברהם אבינו — עניו וחסיד. (הריא"ף). וכאן המקום לשאול: **ואברהם אבינו מנא לן** [מנין לנו] **דקבע מקום?** ומשיבים — שכן כתוב **"וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם** את פני ה'" (בראשית יט, כז) **ואין עמידה** זו "את פני ה'" **אלא תפלה**, כאמור: **"ויעמוד פנחס ויפלל"** (תהלים קו, ל).

ג ועוד: **היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה** [פסיעות גדולות] לפי שנראה כבורח משם. **אמר אביי** לפרש את דברי רב הונא: **לא אמרן** [לא אמרנו, לא נקבעה הלכה זו] **למיפק** [לצאת] יש גנאי מיוחד ביציאה בפסיעה גסה מבית הכנסת שנוסף על כך שכרגיל אין לאדם ללכת בפסיעה גסה. **אבל למיעל מצוה למרהט** [אבל להכנס — מצוה לרוץ] שמותר ואף מצוה למהר בריצה לשם (הריא"ף) **שנאמר "ונדעה נרדפה לדעת את ה'"** (הושע ו, ג) והנכנס במרוצה לבית הכנסת מראה בעצמו שהוא ממהר ולהוט ללכת אחרי ה'. ומעין דברי אביי מספר ר' זירא: **מריש, כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא: "קא מחליין רבנן שבתא"** [בראשונה, כאשר הייתי רואה את החכמים שהם רצים לדרשת הרב בשבת הייתי אומר: מחללים החכמים את השבת] **שאסור לפסוע פסיעה גסה בשבת, משום כבוד השבת. כיון דשמענא להא** [כיון ששמעתי הלכה זאת של] **ר' תנחום** בשם **ר' יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה, ואפילו בשבת, שנאמר "אחרי ה' ילכו כאריה ישאג"** (הושע יא, י), כלומר במהירות ובלי להתעכב כאלו היה ארי מאחריו (ברכת ה') מאז **אנא נמי רהיטנא** [אני גם כן רץ].

ד **והוסיף ר' זירא ואמר שאגרא דפרקא — רהטא** [שכר הדרשה — הריצה], לפי שרוב השומעים אינם מבינים יפה את עצם דברי החכם הדורש, ועיקר שכרם הוא בריצתם מתוך כוונה טובה לשמוע דברי תורה.

ובסגנון דברי רבי זירא **אמר אביי: אגרא דכלה — דוחקא** [שכר ה"כלה" — הדוחק] שעקב רבוי הקהל קשה ללמוד שם, ועיקר השכר — הדחקותם של השומעים לקלוט בכל זאת משהו. וכן **אמר רבא: אגרא דשמעתא — סברא** [שכר השמועה, דברי הלכה של האמוראים — הסברה] שעיקר השכר בלמוד התלמוד אינו בידיעת פסק ההלכה, כי אם בסברה שמוציא הוא מהם. **ואמר רב פפא: אגרא דבי טמיא — שתיקותא** [שכר השהיה בבית האבל — השתיקה] שהיא הדרך העיקרית שבה מבטאים המנחמים את השתתפותם בצערו של המתאבל. **אמר מר זוטרא: אגרא דתעניתא — צדקתא** [שכר התענית — הצדקה] שעיקר השכר בתענית הוא בכך שנותנים צדקה לעניים (ועיין ישעיהו נח). **ואמר רב ששת: אגרא דהספדא — דלויי** [שכר ההספד — הרמת קול בוכים] שעל ידי זה מתעוררים השומעים לבכי ולצער על הנפטר. **אמר רב אשי: אגרא דבי הלולי — מילי** [שכר החתונה — דברים] עיקר שכר שמקבלים המשתתפים בשמחת החתונה הוא במילים הטובות שאומרים לבני הזוג.

ה ושוב לענין דרך הכבוד לבית הכנסת. **אמר רב הונא: כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע** שכן כל הקהל פונה לצד אחד בעת התפילה, והוא מפנה פניו מבית הכנסת ומתפלל לצד אחר, ונראה כמבזה את בית הכנסת ואת המתפללים בו. ורמז לדבר **"סביב רשעים יתהלכון** כרום זולות לבני אדם" (תהלים יב, ט) כלומר: "סביב" לבית הכנסת רק "רשעים יתהלכון". **אמר אביי, לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא** [לא אמרנו — הלכה זו — אלא כשאינו מחזיר פניו לבית הכנסת] **אבל מהדר אפיה לבי כנישתא — לית לן בה** [אבל מחזיר פניו לבית הכנסת — אין לנו בו אסור] ולחזוק חומר האסור מובא כאן מעשה. **ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא** [אותו אדם שהיה מתפלל אחורי בית הכנסת ולא היה מחזיר פניו אל בית הכנסת] **חלף אליהו חזייה, אידמי ליה כטייעא, אמר ליה: כדו בר קיימת קמי מרך?!** [עבר אליהו: ראהו, נדמה לו כערבי, אמר לו: כך אתה עומד לפני אדונך?!] **שלף ספסרא וקטליה** [שלף חרב והרגו], **ללמדנו**

וכולהו כתיבי באדרעיה — כל הכתובים הללו כתובים בזרוע בבית אחד. שהתפילין של יד אינן אלא בית אחד, כדאמרינן במנחות "וכל הפרשיות כתובות בה". **משאיל בו** — מה טיבו של פלוני, למה לא בא? **ירא את ה'** — שהיה רגיל לבא אליו. **אשר הלך חשכים ואין נוגה לו** — אשר עתה הלך למקום חשך, אשר ימנע עצמו מלהשכים לפתחי. **ואין עונה** — שיעור שיוכלו לענות דבר קדושה. **אלהי אברהם** — שקבע מקום לתפלתו. **בעזרו** — כדרך שהיה עוזר לאברהם. **אל יפסיע פסיעה גסה** — לפי שמראה בעצמו שעכוב בית הכנסת דומה עליו כמשוי. **נרדפה** — לשון מרוצה משמע, שהרודף רץ. **לפרקא** — לשמוע הדרשה. **מחליין רבנן שבתא** — דאמר מר: אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת, שנאמר "אם תשיב משבת רגלך". **אגרא דפרקא** — עיקר קבול שכר הנריצים לשמוע דרשה מפי חכם — היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר למוד. **אגרא דכלה** — שבת שלפני הרגל, שהכל נאספין לשמוע הלכות הרגל. **אגרא דשמעתא סברא** — שהוא יגע וטורח ומתאבק להבין טעמו של דבר. **אגרא דתעניתא צדקתא** — שנותנין צדקה לערב לפרנסת העניים שהתענו היום. **דלויי** — להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש, שיבכו השומעים. **מילי** — לשמח החתן בדברים. **אחורי בית הכנסת** — כל פתחי בית הכנסת היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגילה: מעין מקדש ומשכן, פניהם למערב ואחוריהם למזרח. והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו. והא דרב הונא מוקי לה להכי גבי דלא מהדר אפיה לבי כנישתא. **חלף ההוא טייעא** — סוחר ערבי. **כדו בר** כדו = שתי, בר = רשות, כי הכי דאמרינן בסוכה "הא דעיילי בגבר".

מסורת הש״ס

א. ילקוט ישעיה שלה.

ב. ירושלמי ברכות פ״ד ה״ד. (בשינוי).

ג. ברכות כו, ב. ירושלמי ברכות פ״ד ה״א. תנחומא וירא (בשינוי). במדבר ר״ב.

ד. ירושלמי ברכות פ״ד ה״א. ילקוט הושע.

ה. ילקוט תהלים תרנ״ט.

◆

גרסות

אם לדבר מצוה וכו׳. בכת״י: אם לדבר מצוה הלך יבטח בשם ה׳ וכו׳.

אמר רב הונא. בשאר המקורות ובכת״י: אמר ר׳ חלבו אמר רב הונא.

הלך יבטח בשם ה׳ וכו׳. ובכת״י: חלף ההוא טייעא חזייה וכו׳. והיא גרסה עדיפה.

כדו בר. במקורות מקבילים: כדו בר או כדובר.

◆

לשון

בי טמיא

בי טמיא הוא בית האבל. רבים ניסו לפרש את מקורה של המלה. יש שהסבירו כי "טמיא" משמעו בארמית עצמות, ובי טמיא הוא לכן בית עצמות המתים. ויש שדרשו (עפ״י חלופי אותיות אטב״ח ואלב״ם) כי "טמא" הוא "אבל" (ערוך). ואילו הגאונים גרסו כאן "בי טעמא" ופירשו כי זהו המקום בו אומרים טעמים ודברים, כי נהוג היה לומר בבית האבל דברי תנחומים.

טייעא

טייעא הוא ערבי, בן אחד משבטי הערבים הנודדים שנמצאו עוד בדורות קדומים בגבולותיה של בבל. המלה נגזרה משמו של שבט ערבי طاي אשר כנראה שכן באזורים אלה.

כדו בר

הגאונים גרסו כאן "כדובר" ופירשו כי המלה היא משורש ערבי ומשמעה: מפנה עורף כעין הערבית مستدبر (מוסתדבר) שכן אומר הדברים הלא היה ערבי. (רב שרירא גאון. ערוך).

◆

החיים

פרקא

הפירקא היא דרשת החכם האומר דברי תורה ברבים, לא רק בפני תלמידיו. בפרט אותן דרשות שנהגו לדרוש בענינו של החג לפני שלושת הרגלים. בדרשות אלה שרובן היה בהלכה מצוי היה ציבור גדול שלא הבין כראוי את הדברים, כשם שלתלמידי החכמים היו דברים רבים ידועים כבר. ועל כן "שכר הדרשה — הריצה".

עיונים

לא אמרן אלא למיפק / קיים קושי בדברי אביי אלו, אביי נראה כמסביר ומפרש את דברי רב הונא — בעוד שלכאורה אומר הוא ממש אותם דברים עצמם. הסבירו את הדברים בדרכים שונות; **היו שאמרו כי אין זה כלל מובן מאליו שאם אמרו** ביוצא מבית הכנסת שאסור לו לרוץ שיהא הדבר פשוט שהנכנס מותר לו להכנס במרוצה. אם משום שאף על עצם הריצה הזו אל בית הכנסת ניתן לומר שאותו אדם ממהר ללכת לבית הכנסת כדי שיפטר מהרה מן התפילה, ואם כן מראה הוא שהיא למשאוי עליו (הכותב). **או** שהיוצא מבית הכנסת זכות מצות התפילה מגינה עליו שלא ינזק בריצתו, ולא כן לפני שהתפלל (עיין יעקב). **והיו שפרשו בדרך אחרת** "לא אמרן אלא למיפק" **לא נאמרו הדברים אלא ביוצא מבית הכנסת לגמרי.** אבל "למיעל" כשבדעתו לחזור מיד ולהכנס שוב לבית הכנסת — אז מצוה לרוץ (הריא"ף). **או שהיוצא מבית הכנסת אסור לו** לרוץ שיציאתו היא על מנת ללכת לביתו, "אבל למיעל" לבית המדרש מתוך בית הכנסת — מצוה לרוץ, אפילו ביציאתו (מהרש"א).

אגרא דפרקא רהטא / יש המפרשים סדרת פתגמים אלה לא כמשמעם, כאילו עיקר שכר הדרשה הוא הריצה, וכדומה. כי אם: בשכר הדרשה נכללת גם הריצה אל הדרשה. בשכר הכלה — נכלל גם הדוחק שבה. כלומר: שאף שאלה הם דברים שכל אחד מהם נראה כצדדי, ואינו שייך לגופה של המצוה, אעפ"כ נכלל במתן שכרה גם חלק זה; כלומר: שיש חשיבות גם בו (הכותב).

אליהו שנדמה כערבי / גרסה זו היא קשה, שכן, עם גנותו של מעשה זה, עדיין אין לחייב מיתה בשל כך. וראה את הגרסה הפשוטה: "חלף ההוא טייעא, חזייה דהוה קא מהדר אפיה מבי כנישתא". שהיה זה ממש ערבי, אשר בראותו כיצד עומד אותו **אדם ואחוריו אל בית הכנסת, ראה בכך צד של בזוי כלפי ה׳. ואפילו אותו, שאינו יהודי, הוא מעליב,** ועל כן הרגו מתוך הכעס (מהרש"א).

אורח הלכה

קביעת מקום לתפילה: ראוי לו לכל אדם שיקבע לעצמו מקום מיוחד שיהא מתפלל בו תמיד, אם הוא מחוץ לבית הכנסת, ואף בבית הכנסת צריך לקבוע לעצמו מקום לתפילתו. (או״ח צ, יט)

יציאה מבית הכנסת: ראוי לאדם למהר בלכתו לבית הכנסת, ובפרט כשהוא סמוך לו, כשרואים שהוא ממהר לבוא לתפילה. וביציאה אין למהר, אלא אם כן ניכר שהוא יוצא על מנת לחזור מיד לתפילה, או שהוא ממהר מבית הכנסת לבית המדרש ורואים שלשם הוא ממהר. (או״ח צ, יב)

ריצה לשמוע דברי תורה בשבת: אף שאסור לפסוע פסיעה גסה בשבת, מכל מקום אם הולך הוא לשמוע דברי תורה, מותר לו ללכת במרוצה, כדברי הגמרא כאן. (או״ח שא, א)

ביצד מספידים: כיון שאמרו בגמרא "אגרא דהספדא דלויי" ראוי לו למספיד להגביה מעט קולו בקול בוכים, ולספר בשבחי הנפטר, כדי שיבואו השומעים לידי בכיה. (שו״ע, יו״ד שדמ, א)

כיצד לפנות לבית הכנסת: כשצריך אדם להתפלל מחוץ לבית הכנסת טוב שיעמוד בצד הפתח ופניו לבית הכנסת, לאותו צד שהצבור מתפללים בו. ואם עומד בצד כותל אחר — חלוקות הדעות, יש אומרים שמוטב שיפנה כלפי בית הכנסת אף שאינו פונה לאותו כוון שאליו פונים שאר המתפללים. ולכל הדעות אם מפנה אחוריו אל בית הכנסת, בכוון אחר מזה של הקהל שם — נקרא רשע, ועליו נאמרו הדברים על המתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו. (או״ח צ, ז)